

Tefsirde Bir Müşkil Olarak Allah'ın Zafer Vaadine Rağmen Peygamberlerin Öldürülmesi

*The Killing of the Prophets Despite the Victory Promise of Allah As a Contradiction in
Tafsir*

Erkan ÇAKIR

Dr., İzmit Mehmet Akif Ersoy Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretmeni,
Kocaeli/Türkiye

erkancakir53@gmail.com, orcid.org/0000-0003-2680-7323

Dr., İzmit Mehmet Akif Ersoy Girls Anatolian Imam Hatip High School Vocational Courses
Teacher, Kocaeli/Türkiye

erkancakir53@gmail.com, orcid.org/0000-0003-2680-7323

Makale Bilgisi / Article Information	
Makale Türü / Article Types:	Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Date Received:	17 Şubat 2023 / 17 February 2023
Kabul Tarihi / Date Accepted:	26 Nisan 2023 / 26 April 2023
Yayın Tarihi / Date Published:	25 Haziran 2023 / 25 June 2023
Yayın Sezonu / Pub Date Season:	Haziran 2023 / June 2023
Cilt / Volume: 7, Sayı / Issue: 1, Sayfa / Pages: 86-105.	

Atıf / Cite as: Çakır, Erkan. "Tefsirde Bir Müşkil Olarak Allah'ın Zafer Vaadine Rağmen Peygamberlerin Öldürülmesi [The Killing of the Prophets Despite the Victory Promise of Allah As a Contradiction in Tafsir]". Kocaeli İlahiyat Dergisi-Kocaeli Theology Journal 7/1 (Haziran/June 2023), 86-105. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8033286>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir/This article has been scanned by Turnitin. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (**Erkan ÇAKIR**).

Bu makale Creative Commons Atıf-Gayri Ticari Türetilemez 4.0 (CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (CC BY-NC 4.0) International License.

Yayıncı / Published by:

Kocaeli İlahiyat Dergisi, Kocaeli Üniversitesi'nin bir yayımıdır.

Kocaeli Theology Journal is a publication of Kocaeli University.

Tefsirde Bir Müşkil Olarak Allah'ın Zafer Vaadine Rağmen Peygamberlerin Öldürülmesi

Öz

Kur'an'ın birçok âyetinde Allah'ın peygamberlerini düşmanları karşısında koruyacağı, onları ve inananları başarıya ulaştıracağı bildirilmektedir. Yine birçok kıssada da bunun örnekleri verilmektedir. Hatta bazı peygamberlerin mucizevî kurtuluşları, inkârcıların helak edilmeleri bu vaadin geçmiş uygulamaları olarak gösterilmektedir. Buna rağmen bazı Kur'an âyetlerinde de peygamberlerin öldürüldükleri söylenmektedir. Bu ise bir çelişki görünümü oluşturmaktadır. Peygamberlerini koruyup muzaffer kılacağını vaat eden Allah, bazı peygamberlerini ölümden neden kurtarmamıştır? Bunun yanında bazı peygamberlerin inkârcı halkları karşısında başarılı oldukları da tartışmaya açıktır. Bu konu günümüz açısından da önemlidir. Son birkaç yüzyıl İslam coğrafyasında yaşanan siyasi ve sosyal sıkıntılar, işgal, baskı, tehcir ve öldürülmeler göz önüne alındığında Allah'ın Kur'an'da vaat ettiği zafer etrafında bazı sorular oluşmaktadır. Bu sorular Kelam ve Din Felsefesinin de cevap vermeye çalıştığı problemler arasındadır. Bu çalışmada konu tefsir ilmi çerçevesinde ele alınacaktır. Sahabe ve tâbiînden başlayarak konunun gündeme geldiği görülmektedir. Ayrıca gayr-i müslimlerin de ilgili âyetlere eleştiri yönelttiği anlaşılmaktadır. Müfessirler konuyu birkaç açıdan ele alıp çözümlenmeye çalışmıştır. Bu çözümlerin bir kısmının sahabe ve tâbiînden gelen rivâyetlere dayandığı görülmektedir. Konunun farklı bileşenleriyle ilgili tahsis ve te'vîl uygulamaları yanında peygamberlerin öldürülmesinin ve mü'minlerin zaman zaman mağlup olmasının ne gibi bir hikmetinin olabileceğinden bahsedilmiştir. Bu çalışmada müfessirlerin ilgili âyetlere dair yorumları müşkilü'l-Kur'an açısından ele alınıp sınıflandırılmıştır. Çözümlemeler değerlendirilmiş varsa zayıf yönleri ifade edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Peygamber Katli, Allah'ın vaadi, Müşkil, Tahsis, Te'vîl.

The Killing of the Prophets Despite the Victory Promise of Allah As a Contradiction in Tafsir

Abstract

In many verses of the Qur'an, it is stated that Allah will protect his prophets against their enemies and make them and believers successful. The examples of this are also given in many stories. Even the miraculous salvation of some prophets and the destruction of unbelievers are shown as past practices of this promise. However, in some verses of the Qur'an, it is said that the prophets were killed and this causes a contradiction. Why didn't Allah, who promised to protect and make his prophets victorious, save some of his prophets from death? In addition, it is debateable some prophets were successful against their unbelieving people. This issue is also important for today. Considering the political and social troubles, occupation, oppression, deportations and killings lived in the Islamic geography in the last few centuries, some questions emerge around the victory promised by Allah in the Qur'an. These questions are also among the problems which Kalâm and Philosophy of Religion try to answer. In this study, the subject will be examined within the framework of tafsir. It is clear that it has become a current issue starting from the Sahabâhs and the Tabi'un. Moreover, it is understood that non-Muslims also criticized the relevant verses. Mufassirs have dealt with the issue from several aspects and tried to solve it. It is seen that some of these solutions are based on the narrations from the Sahabâhs and Tabi'un. In addition to the allocation and ta'wil practices related to the different parts of the subject, it has been mentioned what kind of wisdom there may be in the killing of the prophets and the defeat of the believers from time to time. In this study, the interpretations of the mufassirs on the related verses

have been examined and classified in terms of the Mushkil -Qur'an. The solutions were evaluated and their weakness points, if any, were tried to be expressed.

Keywords: Tafsir, The Killing of Prophet, The Promise of Allah, Mushkil, Allocation, Ta'wil.

Giriş

Kur'an-ı Kerim Allah'ın son peygamber Hz. Muhammed (sav) aracılığıyla insanlığa ulaştırdığı kelimedir. Bu hakikatin sağlanması ise içerisinde herhangi bir çelişki barındırmamasıdır.¹ Kur'an, âyetleri arasında bir çelişki içermediği gibi yaşanan olaylarla da çelişkili bilgi vermez. Bununla beraber Allah'ın, vaadine aykırı davranması ve geçmişe dair yanlış bilgi vermesi inananlar açısından düşünülemez. Ancak bazı durumlarda âyetlerin manasıyla ilgili bir çelişki olduğu zannı oluşabilir. Yanlış anlamaya dayalı bu çelişki görünümü, doğru anlamın kavranmasıyla da yok olur.

Kur'an âyetlerinin doğru anlaşılmasında neticesi ortaya çıkan çelişki durumlarına işkâl veya müşkil denilir. Ulûmü'l-Kur'an içerisinde bu konuyu inceleyen bilim dalına da Müşkilü'l-Kur'an denilir. Tarihi süreçte bazen inananların âyette asıl anlatılmak isteneni kavrayamaması bazen de İslam karşıtlarının eleştiriye dayalı saldırıları sonucu ortaya çıkan bu işkâllere müfessirler cevaplar vermeye çalışmışlardır. İşkâl görünümleri temelde yanlış anlamaya dayalıdır. Kıraat farklılığı, lafzın yapısı, gramer, âyetler arası konu farklılığı, bir olgunun farklı yön ve aşamalarından bahsedilmesi gibi hususların gözden kaçırılması bu sakıncalı durumu ortaya çıkarmaktadır.²

İşkâllerin çözümü âyetlerin doğru anlamının ortaya konmasıyla olur. Örneğin zâhiri âmm olan bir lafızla hâss murad edilmiş olabilir. Bu durumda tahsiden bahsedilmelidir. Yine mutlak bir ifade -söz diziminde ifade edilmese de- bir şartla mukayyed olabilir. Bu durumda da takyid gündeme gelir. Mesela “öğrenciler” genel bir lafızdır. Ancak “Öğrenciler sınıftadır.” denildiğinde bu kelimeyle hâss bir mana kastedildiği anlaşılır. Yine “Sana ikram edeceğim.” cümlesi mutlak olsa da, “gelirsen” şeklinde bir şartla mukayyed olduğu anlaşılabilir. Bazen de çok anlamlı bir lafzın bu anlamlarından hangisinin kastedildiğinin doğru olarak tespit edilip o manaya te'vîl edilmesi gerekir. Bunun gibi, eğer âyetler -yanlış anlamının aksine- farklı konu, yer ve zamandan bahsediyorsa haml ile ait olduğu konu, zaman ve yer belirtilir. Ahkâm âyetlerinde de nesh gündeme gelebilir. Burada yapılan şey, çelişkili bir âyete işlem uygulayarak onu çelişkiden kurtarmak değildir. Aksine çelişkili zannedilen âyetin doğru anlamını ortaya koyarak çelişki olmadığını okuyucuya göstermektir.³

1- Allah'ın Peygamberlerine Vaadine Dair İşkâl

Kur'an-ı kerim'de çelişki izlenimi veren konulardan biri, Allah'ın peygamberlerine ve mü'minlere yönelik yardım ve zafer vaadidir. Nitekim “*Şu kesindir ki, Biz resul olarak gönderdiğimiz*

¹ “Kur'an'ı inceleyip düşünmüyorlar mı? Eğer Allah'tan başka birinden gelmiş olsaydı onda birçok tutarsızlık ve çelişki bulurlardı!” (Nisa, 4/82)

² Konuyla ilgili bkz. Zerkeşî, Bedruddin, *el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, (Kahire: Mektebetü Dâri't-Turâs, 3. Basım, 1984), 2/48-50; Suyûtî, Celaluddin, *el-İtkan fi Ulumi'l-Kur'ân*, thk. Said el-Menduh, (Beyrut: Müessesetü'l-Kütübî's-Sekâfiyye, 1996), 3/76-78. Ayrıca bkz. Adem Yerinde, “Müşkilü'l-Kur'ân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/164-167.

³ Bkz. Dağdeviren, Alican - Erkan Çakır, “Mâtürîdî'ye Göre Kur'ân-ı Kerim'de İşkâl Sebepleri”, *Dinî Araştırmalar Dergisi*, 19/50 (2016): 33-57.

kullarımıza söz verdik ki onlar yardımımıza mazhar olacaklar ve Bizim ordumuz mutlaka galip gelecektir.”⁴ ve “Şüphesiz ki, peygamberlerimize ve iman edenlere dünya hayatında ve şahitlerin şahitlik edecekleri günde yardım ederiz.”⁵ meâlindeki âyetler müşkildir. Bu âyetlerdeki işkâli şu şekilde dile getirebiliriz:

Yukarıda meâlen dile getirdiğimiz âyetlerde Allah'ın peygamberlerine ve inananlara dünyada ve ahirette yardım edeceği, onları düşmanlarına karşı galip kılacağı ifade edilmiştir. Ayrıca bunun Allah'ın bir vaadi olduğuna vurgu yapılmıştır. Yine bir diğer âyette meâlen “O halde, sakın Allah'ın peygamberlerine verdiği sözden cayacağını sanma!”⁶ buyurularak Allah'ın vaadinden asla caymayacağı belirtilmiştir.

Kur'an kıssalarında Allah'ın bu vaadinin geçmişte nasıl gerçekleştiğine dikkat çekilmiş ve meâlen “Biz, sonra peygamberlerimizi ve aynı şekilde iman edenleri kurtarıyoruz. İnananları üzerimize bir borç olarak kurtaracağız.”⁷ denilerek Peygamberimize ve inananlara güç verilmiştir. Hz. Nuh'un (as) gemiyle kurtarılması⁸, Hz. İbrahim'in (as) ateşte yanmaktan kurtarılması⁹, Hz. Musa (as) ve ona tabi olanların denizin yarılarak kurtarılması¹⁰, Hz. Yunus'un (as) balığın karnında kurtulması¹¹ ve Hz. İsa'nın (as) Allah katına yükseltilerek ölümden kurtarılması¹² bu vaadin en güzel örnekleridir.

Ele aldığımız Allah'ın bu vaadi iki açıdan müşkil gözükmektedir:

(i) Kur'an'da kıssaları anlatılan bazı peygamberler -her ne kadar öldürülmekten kurtarılmış olsalar da- tebliğlerine karşı duran halkları karşısında zafer kazanmış sayılabilirler mi? Örneğin Hz. Nuh, Lut, Salih ve Şuayb (as) gibi peygamberlerin inkârda direten kavimlerinin helak edilmesi bir galibiyet olarak değerlendirilebilir mi? Veya Hz. İbrahim'in (as) ateşten kurtarıldıktan sonra beldesini terk edip göç etmesi bir galibiyet midir? Ne halkına tebliğini kabul ettirebilmiş ne de onu ateşe atan inkârcı halkı helak edilmiştir.

(ii) Kur'an'da ismi geçen hiçbir peygamberin öldürüldüğü söylenmemektedir. Ancak Yahudilerin tarihlerinde bazı peygamberlerini öldürdükleri ve başlarına gelen musibetlerin sebeplerinden birinin de bu olduğu söylenmiştir: “Bu musibetler (onların başına), Allah'ın âyetlerini inkâra devam etmeleri, haksız olarak peygamberleri öldürmeleri sebebiyle geldi.”¹³ ve “Ama ne zaman size bir peygamber nefislerinizin hoşlanmadığı bir şey getirdiyse büyüklük taslayarak kimini yalanladığınız kimini de öldürdüğünüz doğru değil mi!”¹⁴ meâlindeki âyetler bu konuda açıktır.

Ayrıca “Nice peygamberler vardı ki, beraberinde birçok Allah erleri bulunduğu halde savaştılar da, bunlar, Allah yolunda başlarına gelenlerden dolayı gevşeklik ve zaaf göstermediler, boyun eğmediler. Allah sabredenleri sever.”¹⁵ meâlindeki âyetin bir diğer kıraatında “قاتل/savaştı” kelimesi “قُتِلَ/öldürüldü”

⁴ es-Sâffât, 37/171-173.

⁵ el-Mü'min, 40/51.

⁶ İbrâhîm, 14/47.

⁷ Yunus, 10/103.

⁸ Hûd, 11/37-44.

⁹ el-Ankebût, 29/24.

¹⁰ el-Bakara, 2/50.

¹¹ es-Saffât, 37/139-145.

¹² Âl-i İmrân, 3/55.

¹³ el-Bakara, 2/61.

¹⁴ el-Bakara, 2/87.

¹⁵ Âl-i İmrân, 3/146.

şeklindedir.¹⁶ Muhammed b. Cerîr et-Taberî'nin (ö. 310/923) "daha doğru" olarak nitelediği bu kıraate göre bu âyette de nice peygamberlerin ve onların yanında nice inananların öldürüldüğü söz konusu edilmektedir.¹⁷ Ayrıca İbn Ebû Hâtim (ö. 327/938) gibi bazı müfessirler eserlerinde "İsrailoğulları bir günde üç yüz peygamber öldürdü." şeklinde rivâyetlere yer verilmiştir.¹⁸

Müfessirler konuyla ilgili yukarıda bahsedilen işkâli dile getirmişlerdir. Taberî bu konuda sunları söylemektedir:

"Diyen diyor ki bu âyetin anlamı nedir? Biliyoruz ki İşıya, Yahyâ b. Zekeriyâ ve benzerleri gibi öldürülen ve müslâ yapılan peygamberler var. Kimilerini kavimleri öldürmek istediler de en iyi halleri sadece kendilerini onlardan kurtarmak oldu. Kimi de Hz. İbrahim (as) gibi halkını bırakıp kendi yurdundan Şam'a gitti. Halkı onu öldürmek isteyince Hz. İsa (as) göğe çekildi. Allah'ın dünyada peygamberlerine ve mü'minlere vaat ettiği nusret nerede? İşte şu peygamberler! Halkları onların başına bildiğin şeyleri getirdi. Onlara bunları yapanlara karşı yardım olunmadılar."¹⁹

Şihâbuddin el-Âlûsî (ö. 1270/1854) de sözü geçen âyetler arasında çelişki olduğu iddiasının mulhitlere ait bir zan olduğunu belirtir.²⁰

Âyetlerde, öldürülen peygamberlerin kimlikleriyle ilgili bir bilgi yer almamaktadır. Ancak Ebû Mansûr el-Mâturîdî (ö. 333/944), Bakara sûresinin altmış birinci âyetinin siyakı Hz. Musa (as) olsa da bahsedilen peygamber öldürmenin sonraki bir döneme ait olması gerektiğini ifade eder. Çünkü Hz. Musa (as) zamanında bilinen tek nebî Hz. Harun'dur (as) ve o da öldürülmemiştir. Bu durumda denilebilir ki onlardan sonra nebîler öldürülmüştür. Mâturîdî'ye göre zaten İsrailoğullarının nebîlerini öldürmeleri bilinen bir şeydir ve bu konuda değişik rivâyetler vardır.²¹

Konuyla ilgili Ahd-i Atik'e baktığımızda görürüz ki Ahd-i Atik'te sahte peygamberlerin cezası ölümdür.²² İsrail tarihinde peygamber İlyas'ın emriyle dört yüz elli Baal peygamberi ve dört yüz Aşera peygamberi öldürülmüştür.²³ Ayrıca Kral Yehu'nun emriyle bütün Baal peygamberlerinin

¹⁶ Bkz. Ferrâ, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyad, *Me'âni'l-Kur'ân*, (Beyrut: Âlemu'l-Kütüb, 3. Basım, 1983), 1/237; Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, thk. Bekir Topaloğlu v.dğr. (İstanbul: Mizan yayınevi, 2005), 2/442; Kurtubî, Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, tashih: Hişam Semir el-Buhârî, (Riyad: Dâru Âlemi'l- Kütüb, 2003), 4/228.

¹⁷ Bkz. Bkz. Taberî, Ebû Ca'fer b. Cerîr, *Câmi'u'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdilmuhsin et-Türkî, Dâru Hicr, ts.), 6/110.

¹⁸ İbn Ebû Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azim*, thk. Ahmed Abdullah el-Ammari ez-Zehrani, (Demmâm: Daru İbnu'l-Cevzi, 1439), 1/233; Tûsî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Hasan, *et-Tibyân fi Tefsiri'l-Kur'ân*, (Beyrut: Dâru İhyai Turasi'l-Arabî, ts.), 1/279; İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azim*, thk. Sâmî b. Muhammed es-Selâme, (Riyâd: Dâru Taybe, 2. Basım, 1999), 1/283.

¹⁹ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 20/344.

²⁰ Âlûsî, Şihâbuddin Mahmud, *Rûhu'l-Me'âni fi Tefsiri'l-Kur'âni'l-Azim ve's-Seb'i'l-Mesânî*, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabiyye, ts.), 1/277.

²¹ Mâturîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 1/144.

²² Kutsal Kitap, Yasa'ların Tekrarı, (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, Eylül 2015), 13/6-7.

²³ Kutsal Kitap, I. Krallar, 18/18-40; 19/10.

öldürüldüğü Ahd-i Atikte anlatılır.²⁴ Ömer Faruk Harman, onlardan başka yahudiler tarafından öldürülen peygamber isimlerini Amos, İşaya, Zekeriyâ ve Yahyâ olarak verir.²⁵

Müfessirlerin bahsettiği isimler ise İşaya, Zekeriyâ ve Yahyâ'dır. İşaya nebî Yahuda krallığı döneminde yaşamış, siyasi sorunlarla ilgili uyarıları sonrası kral tarafından öldürtülmüştür.²⁶

Hiz. Yahyâ da zamanın yöneticisi tarafından öldürtülmüştür. Yaşadığı bölgenin idarecisi Herod Antipas onun tebliğ faaliyetlerinden rahatsızlık duymuştur. Ayrıca yahudi hukukunda gayr-ı meşrû sayılan bir tarzda yaptığı evlilik Hiz. Yahyâ (as) tarafından eleştirilince önce onu hapsedirmiş ve sonra da idam ettirmiştir.²⁷

Hiz. Yahyâ'nın (as) idamından sonra bölgeden kaçan Zekeriyâ (as) kendini takip edenlerden saklanmak için bir ağaç kovuğuna saklanmış ancak düşmanları ağacı keserek ikiye bölmüş, böylece Zekeriyâ (as) şehit edilmiştir.²⁸

Yahudilere göre son peygamber milattan önce beşinci yüzyılda yaşamış Malaki olduğuna göre²⁹ bahsedilen isimler yahudilerce peygamber olarak kabul edilmeyen kimselerdir. Yukarıda aktardığımız "Yahudiler bir günde üç yüz peygamber öldürdü." tarzındaki rivâyetler, Ahd-i Atik'teki bu anlatımlara dayanabilir.

Sonuç olarak tarihte ne şekilde gerçekleştiği âyetlerde belirtilmese de Kur'an bazı peygamberlerin öldürüldüğünü haber vermektedir. Bu ise Allah'ın peygamberlerine yardım ve zafer vaat eden âyetlerle çelişki görünümü arz etmektedir.

2- Müşkilin Çözüm Yolları

Yukarıda verdiğimiz âyetler çerçevesinde iki işkâl görünümü olduğundan bahsetmiştik: Bazı peygamberlerin zafer kazanmış sayılıp sayılamayacağı ve Allah'ın yardım vaadine rağmen bazı peygamberlerin öldürüldüğü gerçeği müşkildir. Her iki işkâlin de Allah'ın zafer vaadini doğru anlamayla ilgili olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu konunun aydınlanmasıyla ikisi de çözüme kavuşacaktır. Daha önce dediğimiz gibi çelişkinin kaynağı Kur'an âyetinin kendisi değil o âyeti anlamada düşülen hatadır. Müfessirler de konumuzla ilgili âyetlerin doğru anlamlarını ortaya koymaya çalışarak bu yanlış anlamaları gidermeye çalışmışlardır. Konuyla ilgili farklı çözüm ihtimallerini dile getirmişler, bazen bu ihtimallerinden birini "daha güzel" olarak nitelemişlerdir. Tespitlerimize göre bu çözümler tahsis, takyid ve te'vîl yöntemlerine dayanmaktadır.

2.1. Tahsise Dayalı Çözümler

Allah'ın yardım ve zafer vaadine rağmen bazı peygamberlerin öldürülmesi işkâline müfessirler, tahsise dayalı bir takım çözümler getirmişlerdir. Bu tahsis, hem kendisine vaat verilen peygamberin kim veya kimler olduğu hem de vaadin gerçekleşme zamanı ile ilgilidir.

²⁴ Kutsal Kitap, II. Krallar, 9/24; 10/18-25. Ayrıca bkz. Ömer Faruk Harman, "Yahudilik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/148.

²⁵ Ömer Faruk Harman, "Yahudilik", 43/222.

²⁶ Taberî, Ebû Ca'fer b. Cerîr, *Târîhü't-Taberî Târîhü'r-Rusûl ve'l-Mulûk*, (Beyrut: Dâru't-Turâs, 2. Basım, 1387), 1/537.

²⁷ Mahmut Aydın, "Yahyâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 4/233.

²⁸ Mahmut Aydın, "Zekeriyâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: YDV Yayınları, 2013), 44/211.

²⁹ William M. Brinner, "İslam ve Yahudi Geleneklerinde Peygamberler ve Peygamberlik", çev. Salih İnci, *Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi*, 1/2 (Sonbahar 2018), 153.

2.1.1. Vaat Verilen Peygamberlerin Tahsisi

Konuyla ilgilenen müfessirler Allah'ın ele aldığımız vaadinin her ne kadar âmm olarak ifade edilmiş olsa da hâss olma ihtimalini gözetmişlerdir. Bu durumda peygamberlerin sadece bir kısmına zafer vaat edilmiş olmaktadır ve vaadin tahsisi söz konusudur. Bu tahsisin peygamberler arasında nasıl bir ayrıma göre olduğu konusunda üç ihtimal dile getirilmiştir: Resul-nebî ayrımı, savaşla emrolunma durumu ve bizim bildiğimiz bir ayırım yönü olmadan Allah'ın bazı peygamberlere zafer vaadini hâs kılması bu ihtimallerdir.

2.1.1.1. Resuller ve Nebîler

Kendilerine vaat verilen peygamberlerle ilgili ilk tahsis şekli resul ve nebî ayrımına dayalıdır. İşkâlin bu çözümünü destekler şekilde tâbînden Hasan-ı Basrî'nin (ö. 110/728) "Şeriat ashabi hiçbir resul öldürülmemiştir." dediğini Yahyâ b. Sellâm (ö. 200/815) nakletmiştir.³⁰

Mâturîdî'nin dile getirdiği birkaç çözüm ihtimalinden biri olan bu çözümde resul ile nebî arasında fark gözetilmektedir. Her ne kadar Kur'ân'da resul ve nebî ayrımından açıkça bahsedilmese de Ebû Zekeriyâ el-Ferrâ' (ö. 207/822) ve Cârullah ez-Zemahşerî'nin de (ö. 538/1144) belirttiğine göre "Senden önce hiçbir resul ve nebî göndermedik ki, o bir temennide bulunduğu şeytan ile de onun arzularına bir şeyler katmaya kalkışmasın."³¹ meâlindeki âyet bu farka işaret etmektedir.³²

Mâturîdî bu ayrımı şöyle ortaya koyar: Resul yeni bir şeriata sahiptir ve bunu tebliğle görevlidir. Nebî ise kendinden önceki bir şeriatın tebliğini devam ettirmektedir.³³

Bu ayırmadan hareketle şu mülâhazalar elde edilmiştir: Saffât ve Mü'min sûrelerinde ilgili vaat, "resul" kelimesi ile beraber zikredilmektedir. Dolayısıyla kendilerine yardım ve zafer sözü verilenler resul olan peygamberlerdir. Bakara sûresinin altmış birinci âyetinde de peygamberlerin öldürüldüğünden bahsedilirken "nebî" kelimesi zikredilmiştir. Bu çözüm ihtimaline göre kelimelerin buralardaki kullanımı da gösterir ki Allah'ın vaat ettiği gibi resuller öldürülmemiştir. Ancak nebîlerden öldürülenler bulunmaktadır.

Mâturîdî, resullerden hiçbirinin öldürüldüğüyle ilgili bir rivâyetin bulunmamasına da dikkatleri çeker.³⁴ Âlûsî de nusret vaat edilenlerin resul, öldürülenlerin ise nebî olduğunu söyler.³⁵

Nebîlerin aksine resullerin böyle bir korumaya nail olmalarının Mâturîdî ve Ebû Ca'fer et-Tûsî (ö. 460/1067) tarafından dile getirilen bazı nedenleri vardır.

³⁰ Yahyâ b. Sellâm, *Tefsîri Yahyâ b. Sellâm*, thk. Dr Hind Şelebî, (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), s. 848; İbn Ebî Zemenîn, Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, thk. Ebu Abdullah Huseyn b. Ukkâşe ve Muhammed b. Mustafa el-Kenz, (Kahire: el-Fârûk el-Hadîsiyye, 2002), 4/78; Mâverdî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî, *en-Nüketü ve'l-Uyûn Tefsîru'l-Mâverdî*, (Beirut: Dâru'l-Kitabi'l-İlmiyye, ts.), 5/73.

³¹ el-Hac, 22/52.

³² Ferrâ', *Me'âni'l-Kur'ân*, 2/229; Zemahşerî, Cârullah Mahmud b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmidî't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekâvil fi Vucûhi't-Te'vil*, (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, 1994), 3/164. Ayrıca bkz. Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, sad. İsmail Karaçam v.dğr. (İstanbul: Azim Dağıtım, 1992), 5/496-497.

³³ Bkz. Mâturîdî, *Te'vilât*, 1/144; Zemahşerî, *Keşşâf*, 3/164.

³⁴ Mâturîdî, *Te'vilât*, 1/144.

³⁵ Âlûsî, *Rûhu'l-Me'âni*, 1/277. Ayrıca bkz. Hatîb eş-Şirbînî, Muhamed Ahmed, *es-Sirâcü'l-Münîr fi İâneti alâ Ma'rifeti Ba'di Meânî Kelâmi Rabbina'l-Hakîmi'l-Habîr*, (Kahire: Matbaatü Bûlâk el-Emîriyye, 1285), 1/65.

(i) Resuller yeni bir şeriatın tebliğcisidirler. Ayrıca kendilerinden önce geçen şeriatdaki bazı hükümlerin nesh edilme ihtimali söz konusudur. Bu durumda onların öldürülmesi Allah'ın bildirmek istediklerinin insanlara ulaşamaması anlamına gelir. Bu nedenle de Allah onları öldürülmekten korumuştur. Nebîler ise böyle değildir. Onların yeni bir hüküm bildirmeleri söz konusu olmadığı gibi geçmiş şeriata ait bir hükmün neshini de bildirmezler. Dolayısıyla onların öldürülmesi dinde bir eksiklik oluşturmaz.³⁶

(ii) Resullere mûcize kabilinden âyetler verilmiştir. Bu mûcizeler karşısında düşmanlarının onlara karşılık vermeleri mümkün değildir. Ancak nebîlere bu şekilde mûcize kabilinden âyetler verilmemiştir.³⁷ “Âyetlerimiz sayesinde size (kötü bir amaçla) ulaşamayacaklar.”³⁸ meâlindeki âyet bu manada değerlendirilebilir.

İlgili vaadi resul peygamberlere tahsis eden bu çözüm yolunun Mâturîdî'nin fark ettiği bir sorunu vardır. Zira Bakara sûresinin seksen yedinci âyetinde meâlen “Ama ne zaman size bir peygamber(resul) nefislerinizin hoşlanmadığı bir şey getirdiyse büyüklük taslayarak kimini yalanladığınız kimini de öldürdüğünüz doğru değil mi!” denilerek öldürülen peygamberler için “resul” kelimesi kullanılmıştır.³⁹ Buna karşı Mâturîdî bu âyette “resul” kelimesiyle kastedilenin terim anlamıyla peygamber değil de lügat anlamıyla elçi olabileceğini ve öldürülenlerin resullerin elçileri (rusülü'r-rusül) olma ihtimalini dile getirir.⁴⁰ Nitekim Yâsîn sûresindeki Ashab-ı karye kıssasında bahsedilen resullerin Hz. İsa'nın (as) gönderdiği elçiler olduğu birçok müfessir tarafından dile getirilmiştir.⁴¹

Yukarıda dile getirdiğimiz üzere öldürüldüğü rivâyet edilen peygamberlerin nebî oldukları dikkate alınır⁴² söz konusu vaadin resul peygamberlere hâs olması makul gözükmektedir. Ancak Mâturîdî'nin de fark ettiği gibi Kur'ân'da öldürülen peygamberler için resul kelimesinin de kullanılması bu çözüm ihtimalini tutarsız kılmaktadır. Bu kelimeyle kastedilenlerin resullerin elçileri olması ise kesin değil sadece bir ihtimaldir. Ayrıca Kur'ân'da, öldürüldüğü dile getirilen peygamberlerle ilgili isim bildirilmediği gibi onlara bir şeriatın, yeni bir hükmün verilip verilmediği veya ne gibi bir vazifenin verildiği bildirilmemektedir. Dolayısıyla bu açıklamalar çözüm için bir ihtimal olarak dile getirilmiş olsa da söz konusu işkâli tamamen giderememektedir.

2.1.1.2. Savaşla Emrolunan Peygamberler

Konumuz olan işkâlin tahsise dayalı çözümlerinden bir diğeri de savaş ile emrolunma ile ilgilidir. Bu çözüm de sahâbeden Abdullah b. Abbas (ö. 68/687-88) ve tâbîinden Hasan-ı Basrî'ye nispet edilmektedir.⁴³

³⁶ Mâturîdî, *Te'vilât*, 1/145; Tûsî, *et-Tibyân*, 1/280.

³⁷ Mâturîdî, *Te'vilât*, 1/145.

³⁸ el-Kasas, 28/35.

³⁹ Benzer şekilde Âl-i İmrân sûresinin yüz seksen üçüncü âyetinde de meâlen “De ki: Benden önce nice peygamberler size mûcizeler ve dediğimiz şeyi getirmişlerdi. Doğru söylüyorsanız onları niçin öldürdünüz?” denilmiş, “resul” kelimesi kullanılarak peygamberlerin öldürülmesinden bahsedilmiştir.

⁴⁰ Mâturîdî, *Te'vilât*, 1/145, 173.

⁴¹ Bkz. Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 19/413; Mâturîdî, *Te'vilât*, 12/68; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/7; Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer, *Mefâtihu'l-Ğayb(et-Tefsîru'l-Kebîr)*, (Beyrut: Dârul-Fikr, 1981), 26/51; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 15/14.

⁴² Yahudi inancına göre de Hz. Musa (as) sonrası peygamberler sadece Tevrat'ın tebliğcisidir. Bkz. Brinner, “İslam ve Yahudi Geleneklerinde Peygamberler ve Peygamberlik”, 153.

⁴³ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 1/432.

İbn Atıyye el-Endelüsî (ö. 541/1147), Ebû Hayyân el-Endelüsî (ö. 745/1344) ve Âlûsî gibi müfessirlerin dile getirdiği ihtimallerden biri olan bu çözüme göre kendilerine yardım ve zafer vaat edilen peygamberler savaş ile emrolunan peygamberlerdir. Yine onların belirttiğine göre savaşta öldürülen hiçbir peygamber yoktur. Savaşan her bir peygamber -belki bazen mağlup duruma düşse de- sonuçta daima muzaffer olmuştur.⁴⁴ Allah ancak savaşla emrolunmayan peygamberlerin öldürülmesine imkân vermiştir.⁴⁵

Âlûsî bu çözümü, ilgili işkâlin en güzel çözümü olarak niteler ve zaten Allah'ın bir peygamberi savaşla mükellef kılıp sonra da yardım etmemesinin hikmetsizlik olacağına vurgu yapar.⁴⁶ Bahsi daha önce geçen öldürülen peygamberler de savaş dışında farklı entrika ve suikastlerle öldürülmüştür.⁴⁷

Âlûsî bu çözüm ihtimalini “en güzel çözüm” nitelemiştir ancak, Hz. Nuh, Salih, İbrahim, Lut (as) gibi Kur'an'da kıssaları anlatılan ve mucizevî şekillerde düşmanlarından korunan peygamberlerin savaşla emrolunduğunu veya inkârcılarla aralarında bir savaşın olup olmadığını bilmiyoruz. Hz. Yahyâ (as) gibi öldürülen peygamberlerin de savaşla emrolunmadığına dair bir bilgimiz yoktur. O halde böyle bir genellemeye gitmek hatalıdır. Ayrıca bu görüş, “Nice peygamberler/Nebiyân vardı ki, beraberinde birçok Allah erleri bulunduğu halde savaştılar da, bunlar, Allah yolunda başlarına gelenlerden dolayı gevşeklik ve zaaf göstermediler, boyun eğmediler. Allah sabredenleri sever.”⁴⁸ meâlindeki âyetle çelişkili gözükmemektedir. Yukarıda belirttiğimiz gibi bu âyette “قاتل/ savaştı” kelimesinin “قُتِل/öldürüldü” şeklindeki kıraatı pek çok nebînin beraberindeki Allah erleriyle savaştığını ve öldürüldüğünü anlatmaktadır.

Bahsettiğimiz sorunların yanında bir de konumuz olan yardım ve zafer vaadinin geçtiği Saffât ve Mü'min sûreleri mekkîdir⁴⁹; henüz Peygamberimizin savaş emri almadığı ve mü'minlerle müşrikler arasında herhangi bir savaşın söz konusu olmadığı bir dönemde indirilmiştir. Bu durumda âyetlerdeki yardım vaadini savaşta galip gelmek olarak tahsis etmek doğru değildir. Dolayısıyla söz konusu işkâli bu şekilde gidermeye çalışmak doğru ve tutarlı gözükmemektedir.

2.1.1.3. Vaadin Belirli Peygamberlere Verilmesi

Bu üçüncü tahsis çeşidi öncekilerden farklıdır. Resul veya nebî, savaşla emrolunan veya olunmayan ayrımı olmaksızın Allah, peygamberlerinden sadece bir kısmına bu vaadi vermiş olabilir.

⁴⁴ İbn Atıyye, Ebu Muhammed Abdulhak, *el-Muharreru'l-Vecîz fi Tefsiri'l-Kitabi'l-Azîz*, thk. Abdusselam Abdüşşâfi Muhammed, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001), 1/156; İbn Abdisselam, İzzeddin, *Tefsiru'l-Kur'an*, thk. Dr. Abdullah b. İbrahim b. Abdullah el-Vehbî, (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1996), 1/130; Ebû Hayyân, Muhammed Yûsuf el-Endelüsî, *el-Bahru'l-Muhîr*, thk. Adil Ahmed Abdulmevcûd ve Ali Muhammed Mi'ved, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993), 1/399.

⁴⁵ Mâverdî, *en-Nüket*, 1/130.

⁴⁶ Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, 1/277.

⁴⁷ Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, 23/156. Ayrıca bkz. Tabersî, Ebû Ali el-Fadl el-Hasen, *Mecme'u'l-Beyân fi Tefsiri'l-Kur'an*, thk. Hâşim er-Rasûlî ve Fadlullah el-Yezdî et-Tabatabâî, (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2. Basım, 1988), 8/721.

⁴⁸ Âl-i İmrân, 3/146.

⁴⁹ Bkz. Zemahşeri, *Keşşâf*, 4/33, 148; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6/427, 508.

Peygamberlere yönelik yardım sözü, her ne kadar ilgili âyetlerde âmm lafızla ifade edilmiş olsa da hâss bildirebilir.⁵⁰ Nitekim Kur'an'da bunun örnekleri mevcuttur.⁵¹

Mukatil b. Süleymân (ö. 150/767) Mü'min sûresindeki vaadi “Kureyş müşriklerine karşı” kaydıyla Hz. Muhammed'e (sav) tahsis etmiştir.⁵² Taberî de bazen çoğul lafız ile tekilin murat edilmiş olduğu gerçeğini hatırlatarak âyette “Biz resulümüz Muhammed'e ve inananlara dünya hayatında da şahitlerin gününde de yardım edeceğiz.” denilmiş olabileceğini söyler.⁵³

Mâturîdî de “Biz deriz ki, Mü'min sûresindeki âyet bütün resuller için geçerli olmayabilir.”⁵⁴ demektedir. Görüldüğü gibi sözü geçen müfessirler bu âyetteki âmm olan “resuller” lafzını Hz. Muhammed (sav) olarak tahsis etmektedir. İbn Atıyye ve Ebû Hayyân bu tahsisi daha geniş tutmuşlardır. Onların bildirdiğine göre zafer vaadi Hz. Nuh, Musa ve Muhammed (sav) gibi kendine zafer verilen peygamberlere hâs olup Hz. Yahyâ (as) gibi öldürülen peygamberleri kapsamamaktadır.⁵⁵

Bu yaklaşım işkâlin çözümü açısından yetersizdir. Zira tahsis bir gerekçeye dayanmalıdır ki burada yapılan tahsisin bir gerekçesi yoktur. Bir diğer açıdan Allah'ın bazı peygamberlerine zafer vadetmesi, diğerlerini zaferden veya yardımından mahrum bırakması anlamına gelir. Bu da Allah'ın Kur'an'da bütün mü'minleri kapsayan genel yardım vaadine aykırı olur.

2.1.2. Vaat Edilen Nusretin Zamanının Tahsisi

Tahsise dayalı çözümün bir diğer şekli de peygamberlere verilen vaadin kapsadığı süre ile ilgilidir. Vaat edilen yardım ve zaferin zamanının tahsisi kimi müfessirce peygamberin tebliğini tamamlamasına kadarken kimine göre ölümünden sonra da olsa sonucu kapsamaktadır.

2.1.2.1. Vaadin Peygamberin Tebliğ Süresi ile Tahsisi

Şîî müfessirler Tûsî ve Ebû Ali et-Tabersî'nin (ö. 548/1154) dile getirdiği bu çözüme göre bir peygamber kendine verilen tebliğ görevini tamamlamadığı sürece Allah onun öldürülmesine imkân tanımaz. Aksi takdirde Allah'ın mükelleflere ulaştırılmasını istediği hükümler ulaşmamış olur. Bu durumda inanan kullar dini sorumluklarını ve maslahatlarını bilemezler. Bunun aksine bir peygamber tebliğini tamamlamışsa onun öldürülmesi dinin hedeflerinin gerçekleşmesi açısından bir eksiklik oluşturmaz.⁵⁶

Sonuç olarak Allah'ın peygamberlerine olan yardım sözü onlar tebliğini tamamlayıncaya kadar geçerlidir. Öldürülen peygamberler de vazifelerini tamamlamışlardır.

Bu çözüm ihtimalinde vazifesini tamamlayan bir peygamberin öldürülmesine Allah'ın engel olmaması, kendi muradını gördükten sonra peygamberini kendi haline terk etmesi olarak

⁵⁰ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 20/345.

⁵¹ Bkz. Suyûtî, Celaluddin, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Sa'îd el-Menduh, (Beyrut: Müessesetü's-Sekâfiyye, 1996), 3/42-43.

⁵² Mukatîl b. Süleyman, *Tefsiru Mukatîl*, thk. Abdullah Mahmud Şehhâte, (Beyrut: Müessesetu't-Tarihi'l-Arabî, 2002), 3/623.

⁵³ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 20/345.

⁵⁴ Mâturîdî, *Te'vilât*, 1/174.

⁵⁵ İbn Atıyye, *el-Muharreru'l-Vecîz*, 5/564; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhîr*, 7/450.

⁵⁶ Tûsî, *et-Tibyân*, 1/280; Tabersî, *Mecme'u'l-Beyân*, 1/257.

görülmemelidir. Zira peygamberlerin herhangi bir nedenle vefat etmeleri gibi düşmanlarının suikastıyla ölmeleri de muhtemeldir. Böyle bir ölüm, onların Allah tarafından ihanete uğradığı anlamında değil de şehadet makamına nail olmak olarak algılanabilir. Ancak yine de bu durum Allah'ın vaat ettiği yardımı ve zaferi açıklayamamaktadır. Tebliğin mahza yapılmış olması ve bu süreçte peygamberin ölümden korunması nasıl bir zaferdir? Ayrıca bir peygamber vazifesi içerisinde öldürülmüş olamaz mı? Nitekim yukarıda zikrettiğimiz Âl-i İmrân sûresinin yüz kırk altıncı âyetinde savaşırken öldürülen peygamberler sonuçta vazifesi başında şehit olmuştur. Yine aynı sûrenin yüz kırk dördüncü âyetinde Peygamberimiz Hz. Muhammed'in (sav) de öldürülme ihtimalinden bahsedilmiştir. Uhud savaşında müşriklerin "Muhammed öldürüldü." nidaları ve mü'minlerin bu haber üzerine tutumlarından bahseden⁵⁷ âyette meâlen "*Muhammed yalnızca bir elçidir. Ondan önce de elçiler gelip geçti. Şimdi o ölür veya öldürülürse gerisin geri dönecek misiniz?*" denilerek peygamber öldürülse de mü'minlerin doğru yoldan geri dönmemeleri, Allah için mücadeleye devam etmeleri gerektiği bildirilmiştir. Dolayısıyla bu çözüm ihtimali de yeterli görünmemektedir.

2.1.2.2. Zaferin Akıbet Tahsisi

Zafer ve yardım vaadi, bütün zamanlarda bunun böyle olmasını gerektirmez. Allah'ın peygamberlerine yönelik olan vaadi bir zafer sözü olarak düşünülürse bunun peygamberin hayatıyla sınırlı olması da gerekli değildir. Çünkü zaferde asıl olan sonuçtur. Mutezilî müfessir Kâdî Abdülcebâr (ö. 415/1025) konumuz olan işkâle yönelik soruya "*Cevabımız, zaferde akıbet esastır; kimin akıbeti hamdolunacak ise mansur olan odur.*"⁵⁸ diyerek karşılık verir.

Zemahşerî de bu hususa dikkat çeker. Âyetlerde vaat edilen dünyada ve ahirette üstünlüktür. Peygamberlerin ve inananların bazen düşmanlarına yenilmeleri, öldürülmeleri, acı çekmeleri bu gerçeği değiştirmez. Akıbette zafer mutlaka onların ve onlardan sonra gelenlerin olacaktır. Yine Zemahşerî'ye göre Resulullah'ın (sav) ve raşit halifelerin durumu bunun en güzel örneğidir. Süreç içinde birçok sahabî öldürülmüş, acılar çekilmiş hatta Uhud'da mağlup olunmuş olsa da sonuçta zafer inananların olmuş, Allah'ın zafer vaadi yerine gelmiştir.⁵⁹

Şîî müfessir Tabersî de, zafer vaadini peygamberlerin hayatta olmasına bağlı görmez. Peygamber ölse de inananlarının mutlaka muzaffer olacağını belirtir.⁶⁰ Âlûsî de bir peygamber öldürülmüş olsa da ondan sonra tabilerinin kazandığı zaferin o peygamberin zaferi olduğuna dikkat çeker.⁶¹

Bu görüş yukarıda ele aldığımız ve âyetlerdeki zafer vaadini -Hasan-ı Basrî'den nakille-savaşta zafer olarak açıklayan görüş üzerine bina edilmiştir. Zira bir peygamber savaşta zafer kazanmadan ölebilir veya öldürülebilir. O halde bu vaadin peygamberin ölümünden sonrasını da kapsamaması gerekmektedir.

Âyette ifade edilen zafer ve yardım sözünü savaşta galibiyete indirilmesi açısından bu çözüm ihtimalinin bazı problemleri olduğu söylenebilir. İleride ele alacağımız gibi birçok müfessir zaferi,

⁵⁷ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 6/97; Mâturîdî, *Te'vîlât*, 2/440; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/422.

⁵⁸ Kâdî Abdülcebâr, *Kâdî'l-Kudât 'İmâduddin Ebi'l-Hasen, Tenzîhu'l-Kur'ân ani'l-Metâin*, (Beyrut: Dâru'n-Nahdati'l-Hadise, ts), 355.

⁵⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/67-68, 172.

⁶⁰ Tabersî, *Mecme'u'l-Beyân*, 8/721.

⁶¹ Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, 23/156.

daha geniş bir anlamda ele almışlardır. Ayrıca savaşta galip gelen haklı demektir gibi bir çıkarım gündeme gelir ki bu doğru olmaz. Öte yandan böyle bir zafer anlayışı devamlı savaşı gerekli kılar mı? Veya gayr-i müslimleri de haklı kılar mı? Elbette din, savaşmak ve galip gelmek için değildir. Ancak savaş insanlık tarihinin bitmeyen bir gerçeğidir. Savaş sadece bir saldırı olarak değil savunma olarak da düşünülmelidir. Saldırıya uğrayan Müslümanların zafere olan inançlarını kaybetmemeleri oldukça değerlidir. Fakat İslam'ın üstünlüğünü savaşta galibiyete indirgemek sorunludur.

2.2. Takyid ile Çözüm

Başta Mâturîdî olmak üzere bir kısım müfessirlerin dile getirdiği bir diğer çözüm de Allah'ın vaadinin şartla mukayyed olmasıdır. Dilde bazen söz diziminde zikredilmese de bir şart bulunabilir. Allah'ın vaatlerinde de böyle bir şart olabilir. Mâturîdî bu gerçeği Hz. Âdem'e (as) cennet vaadiyle örneklendirir. Zira cennete yerleştirilirken ona “*Burada sana acıkmak da çıplak kalmak da yok.*”⁶² denilmiş ancak yasak ağaçtan yiyip isyan ettiğinde aç ve çıplak kalmıştır. Bu da göstermiştir ki her ne kadar dile getirilmese de cennette aç ve çıplak kalmayacağı vaadi, isyan etmeme şartıyla mukayyedir.⁶³

“*Ey kavmim! Allah'ın sizin için (vatan olarak) yazdığı kutsal topraklara girin.*”⁶⁴ meâlindeki âyette de benzer bir durum söz konusudur. Râzî (ö. 606/1210), bu âyette İsrailoğullarına kutsal topraklara giriş vaat edilmişken sonra bundan mahrum bırakılmaları bu iskân edişin dile getirilmeyen bir şarta (itaat etmeye) bağlı olmasından kaynaklandığını söyler.⁶⁵ Allah'ın peygamberlerine ve inananlara yardım ve zafer vaadi de böyle bir şartla mukayyedir. “*Ey iman edenler! Eğer siz Allah'a yardım ederseniz (emrini tutar, dinini uygularsanız), O da size yardım eder ve ayaklarınızı sağlam bastırır.*”⁶⁶ ve “*Bana verdiğiniz sözü yerine getirin ki ben de size verdiğim sözü yerine getireyim.*”⁶⁷ meâlindeki âyetler de bu manayı destekler.

Mâturîdî bu noktaya dikkat çeker. Bazen mü'minlerin kâfirlerle tartışmalarda kendilerine delil bulamayıp mağlup olmasını veya savaşlarda yenilmesini ele alarak bununla ilgili iki hususu dile getirir:

(i) Her ne kadar o sırada mağlup olsa da akıbetinde galip olacaktır.

(ii) Zafer şarta bağlıdır; vefalı olmak gibi. Münazaralarda başarılı olmak da ömrünü hüccet ve delilleri, zafer yollarını öğrenmekle geçirmeye bağlıdır. Bu şart varsa şüphesiz zafer de var. Savaşlarda zaferin de dünya peşine düşmeden Allah kelimesini yüceltme amacıyla hareket etmek, tek yumruk olmak gibi şartları vardır. Şart varsa savaşta zafer de onlarındır.⁶⁸

İbn Atıyye de Allah mü'minlere zafer vaat ederken onları diğer kardeşlerine yardıma teşvik ettiğine dikkatleri çeker. Onun belirttiğine göre “Bir mü'mine ırzını korumada yardım eden kişiyi

⁶² Tâhâ, 20/118.

⁶³ Mâturîdî, *Te'vilât*, 1/89.

⁶⁴ el-Mâide, 5/21.

⁶⁵ Bkz. Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 11/202.

⁶⁶ Muhammed, 47/7.

⁶⁷ el-Bakara, 2/40.

⁶⁸ Mâturîdî, *Te'vilât*, 13/70.

Allah'ın cehennemden koruması haklıdır.⁶⁹ ve “Kim bir mü'mini, gıybetini yapan münafığa karşı himaye ederse Allah da kıyamet günü onu himaye edecek bir melek gönderir.”⁷⁰ şeklindeki rivâyetler bunu açıkça ortaya koyar.⁷¹

Âlûsî, Saffât sûresi yüz yetmiş birinci âyetteki izafetin (kullarımız) burada bir şartın varlığını hissettirdiğini söyler. Buna göre “kullarımız” ifadesinden anlaşılmalıdır ki mü'minler kulluklarının gereğince hareket ederlerse zafer onların olacaktır. Ancak peygamberlerin tabileri bu şartı ihlal eder, dünyaya meyil, tevekkülde zaaf gibi durumlar baş gösterirse vaat geçerli olmaz.⁷²

Bu çözüm tutarlı bir çözümdür. İslam, mensuplarına peşin bir zafer vaat etmemektedir. O, inananlarına sahih bir iman ve salih ameller emretmektedir. Bunun karşılığında uhrevî bir mükâfat vaat etmektedir. Dünyada zafer kazanmak gibi bir sorumlulukları yoktur. Allah'ın emirlerine itaat ettiklerinde ve dünya hayatının kuralları açısından gerekli tedbirleri edindiklerinde dünyada da zafer onların olur. Bedir zaferi ve Uhud yenilgisi bunun en güzel misalidir.

2.3. Te'vîle Dayalı Çözümler

Bazı peygamberlerin öldürülmüş olması müfessirleri vaat edilen nusretin, öldürülmekten koruma ve zafer manasından başka bir anlama te'vîle yönlendirmiştir. Buna göre âyetlerde “na-sara” fiiliyle vaat edilen Allah'ın nusreti, illa da savaşlarda galibiyet ve öldürülmekten korunma olarak anlaşılabilir. Tabersî ve Hatîb eş-Şirbînî'nin (ö. 977/1570) beyan ettiği gibi Allah'ın vaat ettiği nusret, hikmet ve maslahat neyi gerektiriyorsa o şekilde gerçekleşir: Bazen hüccetlerinin üstünlüğüyle, bazen sebatla, bazen savaşlarda galibiyetle, bazen kalbe güç vermekle, bazen düşmanın helakiyle gerçekleşir. Hangi çeşidiyle olursa olsun sonunda zafer peygamberlerin ve inananların olur.⁷³

2.3.1. Hüccet ile Zafer

Ebü'l-Âliye (ö. 90/709), Katâde (ö. 117/735), Süddî (ö. 127/745) ve Kelbî (ö. 146/763) gibi tâbiîn dönemi müfessirlerden nakledildiğine göre Allah'ın peygamberlerine vaat ettiği nusret, hüccetlerle üstün olmayı ifade eder.⁷⁴ Nusret, savaşlarda galebe veya peygamberin öldürülmekten kurtulması olsaydı bazı peygamberler için bu gerçekleşmemiş olurdu. Bakara sûresinin seksen yedinci âyetinde resullerin de öldürüldüğünden bahsedilince zaferi resullere tahsis imkânı da kalmamaktadır.⁷⁵

İbn Ebû Hâtim -Katade'den nakille- peygamber ve inananlar bu dünyada öldürülseler de dinde hüccetlerle yardıma mazhar olduklarından daima mansurdurlar, demiştir.⁷⁶ Yine Mâtürîdî'nin belirttiği gibi peygamberler, kendilerine verilen güçlü hüccet ve deliller sayesinde karşılarına dikilen şeytan ve laf cambazlarının ileri sürdükleri kanıt ve sorulara cevaplar verip onları

⁶⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Şuayb el-Arnaut v.d. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001), 45/524 (no.27539).

⁷⁰ Ebû Dâvûd es-Sicistânî, *es-Sünenü Ebi Dâvûd*, thk. Şuayb el-Arnaut v.d. (Beyrut: Dâru Risâleti'l-Âlemiyye, 2009), “Edeb”, 41(no. 4883).

⁷¹ Bkz. İbn Atıyye, *el-Muharreru'l-Vecîz*, 4/564.

⁷² Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, 23/156.

⁷³ Tabersî, *Mecme'u'l-Beyân*, 8/820; Hatîb eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-Münîr*, 3/397.

⁷⁴ İbn Ebû Hâtim, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, 13/302; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhîr*, 7/450; Mâverdî, *en-Nüket*, 5/73; Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, 23/156.

⁷⁵ Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, 1/277.

⁷⁶ İbn Ebû Hâtim, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, 13/250.

yenerler.⁷⁷ Dolayısıyla Allah'ın vaat ettiği nusretten kasıt öldürülmekten kurtarılmak değil hüccetlerin izharıyla galip olmak olabilir.⁷⁸

Vaat edilen nusretin hüccetlerle galebe olarak te'vili diğer çözümler için sayılan sakıncaları taşımamaktadır. Ayrıca nusretin zafer olarak anlaşılması, vaadin yöneldiği peygamberlerle ilgili bir tahsisi de beraberinde getirirken hüccet olarak anlaşılması, söz konusu vaadi de umuma şamil kılar.⁷⁹ Zaten bütün peygamberler davalarının haklılığını ispat için ortaya koydukları hüccetlerle inkârcılara üstün gelmişlerdir.⁸⁰

“Onlar ne zaman bir talep ileri sürseler biz sana mutlaka kesin gerçeği ve en güzel açıklamayı bildiririz.”⁸¹ “..İbrahim, “Şüphesiz Allah güneşi doğudan getirir, sen de onu batıdan getir” deyince, kâfir şaşırıp kaldı..”⁸² “İşte kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz delillerimiz.. Biz dilediğimiz kimsenin derecelerini yükseltiriz.”⁸³ meâlindeki âyetler bu görüşü destekler görünmektedir.

2.3.2. Düşmanın Helaki ve Peygamber Öldürüldükten Sonra İntikam Alınması

Bazı müfessirler peygamberlere olan vaadin, düşmanlarının helaki veya onlardan intikam alınması şeklinde gerçekleşebileceğini söylemişlerdir.⁸⁴ Nitekim Taberî'nin belirttiğine göre bazen peygambere verilen yardım sözü inkârcıların helaki ile olur. Peygamberler de düşmanlarından kurtarılmış olur. Hz. Nuh'un (as) kavmini boğup onu kurtardığı gibi. Yine Hz. Musa'yı (as) ve İsrailoğullarından ona inananları kurtardığı gibi.⁸⁵

Yine Taberî bu yardım sözünün bazen peygamberlerin vefatından sonra düşmanlarından intikam alınması şeklinde gerçekleştiğini söylemiştir. Bu duruma İşaya, Yahyâ ve İsa (as) peygamberleri örnek göstermiştir. Nitekim onların öldürülmesinin ardından Allah, bu suçu işleyen katillere başkalarını musallat etmiş ve bu yolla onlardan intikam almıştır. Taberî, tâbînden Süddî'ye isnat ederek “Bir millet peygamberini ve mü'minleri öldürürse Allah başka kavimle onlardan intikam almadıkça bu dünyadan geçmezler.”⁸⁶ demiştir.

Taberî, İbn Atıyye, Râzî gibi müfessirler İşaya'nın öldürülmesi sonrasında Yahuda ülkesinin Babil Kralı Buhtunnasr⁸⁷ tarafından işgal edilip halkın sürgüne gönderilmesini, Yahyâ ve Zekeriyâ

⁷⁷ Mâturîdî, *Te'vilât*, 13/68.

⁷⁸ Hatîb eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-Münîr*, 1/65.

⁷⁹ Mâturîdî, *Te'vilât*, 1/145; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 15/322.

⁸⁰ Kâdî Abdulcebbar, *Tenzihu'l-Kur'ân*, 355; Tûsî, *et-Tibyân*, 8/537; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/172.

⁸¹ el-Furkân, 25/33.

⁸² el-Bakara, 2/258.

⁸³ el-En'âm, 6/83.

⁸⁴ Bkz. İbn Ebû Hâtim, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, 13/302; Mâverdî, *en-Nüket*, 5/73; 160.

⁸⁵ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 20/344.

⁸⁶ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 20/345. Ayrıca bkz. İbn Atıyye, *el-Muharreru'l-Vecîz*, 4/564.

⁸⁷ Buhtunnasr (Nebukadnezar II), Yeni Bâbil Krallığı'nın kurucusu ve Keldânî hânedanının ilk kralı Nabopolassar'ın oğludur. Buhtunnasr, bu arada Suriye ve Filistin ile Yahuda Krallığı'nı da yönetimi altına almıştır. Yahuda Kralı Yehoyakim'in, Peygamber Yeremya'nın öğütlerine rağmen vergi ödememesi üzerine Buhtunnasr 598 yılı sonunda Kudüs'e yürümüş ve birkaç hafta süren kuşatmadan sonra 16 Mart 597'de şehri almıştır. Bâbil ordusu tarafından şehrin alınışından sonra yahudi kral ailesi ve ileri gelenlerle birlikte Bâbil'e götürülmüştür. Buhtunnasr mâbedin hazinelerini yağmalamıştır Daha sonra ikinci kere Bâbil ordusu Kudüs'e yürümüş ve şehri almıştır (586). Yahuda Kralı Tsedekiya kaçmaya çalışırken yakalanmış, gözleri önünde ailesi katledilmiş, kendisi de kör edilerek yahudilerin

peygamberlerin öldürülmeleri ve Hz. İsa'yı öldürme girişimi ardından da Romalıların işgaline uğramalarını⁸⁸ bu duruma örnek gösterirler.⁸⁹

“Yine onlar, seni yurdundan çıkarmak için neredeyse sana dünyayı dar etmişlerdi. Ama senden sonra kendileri de fazla kalamayacaklar. Senden önce gönderdiğimiz peygamberler hakkındaki kanun da budur. Bizim kanunumuzda hiçbir değişiklik bulamazsın.”⁹⁰ meâlindeki âyetler bu manayı destekler gözükmektedir.

Kurtubî (ö. 671/1273), peygamberler gibi dini tebliğ eden davetçilerin öldürülmesi durumunda da Allah'ın mutlaka katillerinden intikam alacak birilerini gönderdiğini söylemiştir.⁹¹

Ebû Hayyân el-Endelüsî, Hz. Hüseyin'in katledilmesini bu konuya örnek verir. Onun Kerbelâ'da şehit edilmesinden sonra Allah'ın Muhtâr es-Sekafî'yi (ö. 67/687) katillerine musallat ettiğini ve her birini öldürüp intikam aldığını söyler.⁹²

Peygamberler dışında mü'minlerin katledilmesi ardından her zaman dünyada intikam alındığını söylemek zordur. Ancak zalimler her zaman acı bir sonla karşı karşıyadırlar. Kur'an zalimden hesap sorulmasını ve onun cezalandırılmasını dünyayla da sınırlı tutmaz. Hatta asıl önemli olan ahirettir. Sonu cehennem azabı olduktan sonra dünyadaki hiçbir galibiyet zafer olmadığı gibi sonu cennet olan doğru davranışların dünyadaki yenilgisi de mağlubiyet değildir. Allah sadece kendinin bildiği bir vakitte zalimlerden zulmün hesabını mutlaka sormaktadır.

2.3.3. Saadet ve Nîmet

Saffât sûresinde ki “Andolsun, peygamber olarak gönderilen kullarımız hakkında şu sözümler geçmişti..” meâlindeki âyette geçen “söz” ifadesiyle kastedilenin ne olduğu konusunda iki eğilim vardır. Birincisi bu sözden kastın “Allah: Elbette ben ve elçilerim galip geleceğiz, diye yazmıştır.”⁹³ meâlindeki âyet olduğudur.⁹⁴ Buna göre Allah'ın vaat ettiği şey hüccetlerle veya kılıçla zaferdir.⁹⁵ Yukarıda ele aldığımız yorumlar da bu çerçevededir. Ancak ikinci eğilim olarak Ebû Zekeriyâ el-Ferrâ' bu âyetteki “söz” ifadesini “saadet” olarak te'vîl etmiştir.⁹⁶ Dolayısıyla Allah mü'min kullarına nihayette ulaşacakları bir saadeti vaat etmiştir.

büyük bir kısmı ile birlikte esir olarak Bâbil'e götürülmüştür. Kudüs şehri yakılmış, Süleyman Mâbedi yıkılmıştır. Bkz. Ömer Faruk Harman, “Buhtunnasr”, DİA, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 1992) 6/381.

⁸⁸ Kudüs M.Ö. 63 yılında Pompeus tarafından işgal edilmiş, şehrin duvarlarının bir kısmını yıktırıştır. 54 yılında mâbed yağmalanmıştır. Daha sonra Hz. İsa zamanında da süren inşa çalışmaları olsa da 70 yılında Romalı kumandan Titus şehri kuşatmış, bu sırada mâbed ve hemen hemen bütün şehir yanmıştır. İmparator Hadrien zamanında Romalılar Kudüs'ün harabeleri üzerinde yeni bir putperest şehir kurmuş adı da Colonia Aelia Capitolina olarak değiştirilmiş ve şehre girmeye kalkışan yahudilere ölüm cezası konmuştur. Ancak İmparator Konstantinos bu yasağı kaldırmıştır. Bkz. Ömer Faruk Harman, “Kudüs”, DİA, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 2002), 26/325.

⁸⁹ Taberî, *Câmi'ü'l-Beyân*, 20/345; İbn Atıyye, *el-Muharreru'l-Vecîz*, 4/564; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 27/77.

⁹⁰ el-İsra, 17/76-77.

⁹¹ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, 15/322.

⁹² Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhîr*, 7/450.

⁹³ el-Mücadele, 58/21.

⁹⁴ Mukâtil, *Tefsiru Mukâtil*, 3/623; Taberî, *Mecme'u'l-Beyân*, 8/721; Âlûsî, *Râhu'l-Me'âni*, 23/155.

⁹⁵ Mâturîdî, *Te'vîlât*, 15/55; Zemahşerî, *Keşşâf*, 4/496.

⁹⁶ Ferrâ', *Me'âni'l-Kur'an*, 2/395. Ayrıca bkz. Taberî, *Mecme'u'l-Beyân*, 8/721; Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, 15/139.

Mâturîdî, ele aldığı muhtemel anlamlardan biri olarak, âyetlerde peygamber ve inananlara vaat edilen nusretin dünyada kavuşacakları nimetler ve bolluk olabileceğini dile getirir. Ancak bu, inananların hiç acı günler görmeyecekleri anlamına gelmez. Çünkü Ankebût sûresinin ikinci âyetinde bildirildiği gibi insanlar imtihan edilmeden “İnandık.” demekle kurtulacaklarını sanmamalıdır. Mü'minler şartlarına uyararak gayret ettiklerinde nimetlere kavuşacaktır. Aynı durum dünyada kâfirler için de söz konusu olsa da Mâturîdî ikisi arasında fark olduğunu söyler: Mü'min için nimet olanlar kâfir için bir fitne ve ahirette azaba sebeptir.⁹⁷

Râzî, Allah'ın mü'minlere vaat ettiği yardımın eserinin hem dünyada hem ahirette görüleceğini belirtir. Çünkü mü'minler hak ehlidir. Hak ise zatiyla üstündür. Şer ise ârizî olarak bazen üstün olur ki bu geçicidir.⁹⁸ Dünya saltanatı geçicidir ama mü'minin sahip olduğu dinî hüccetin saltanatı daimîdir. Bu nedenle onlar devamlı övgüye layıktırlar. Öyle ki zalimler eliyle öldürülseler bile insanlar onları övgüyle yâd eder. Ancak zalim galip gelse de kimse ondan övgüyle söz etmez. Mü'minlerin kalpleri iman nuru ve yakîn ile doludur. Zalimler, mü'minleri mağlup etseler de insanlar bir süre sonra da olsa zalimin zulmünü görür, hak yolda olanların mü'minler olduğunu anlar. Yine hak yolda başlarına gelen acılar mü'minlerin sevabını, Allah katındaki derecelerini arttırır. Ayrıca zalimlerin kendileri öldüğü gibi eserleri de ölüp gider. Hak ehlinin eserleri ise bakidir; insanlar hayırda onları takip eder. Râzî'nin belirttiğine göre bunların hepsi onlara Allah'ın dünyadaki nusretidir. Ahiretteki nusret ise peygamberlerle beraber en yüce derecelere yükseltilmeleridir.⁹⁹

Bu yaklaşım da işkâlin çözümü açısından oldukça tutarlıdır. Mü'minler üzerlerine düşen vazifeyi yaptıktan ve hak yolda olduktan sonra, başlarına gelen her şey onlar için övünçtür. Ahirette de hamd makamında olacaklardır.

3. Peygamberlerin Öldürülmesi Bir Hezimet Değildir

Mâturîdî peygamberlerin ve onlarla beraber mü'minlerin öldürülmesine farklı bir bakış açısı dile getirmiştir. Âl-i İmran sûresi yüz kırk altıncı âyetin bir diğer kıraatine göre mananın “*Nice peygamberler vardı ki, beraberinde birçok Allah erleriyle öldürüldü..*” şeklinde olduğunu yukarıda dile getirmiştik. Mâturîdî burada verilmek istenen mesajın Hz. Muhammed (sav) öldürülse veya ölse bile mü'minlerin kendilerinden öncekileri örnek alıp asla yollarından dönmemeleri gerektiğidir. Zira selefleri öldürülseler de yılmadılar, zaaf göstermediler. Sonuçta sevaba ve zafere nail oldular.¹⁰⁰ Bu durumda denilebilir ki bir kısım peygamberlerin mucizevî kurtuluşları yanında bir diğer kısmının öldürülmesi, mü'minlere acı zamanlarında bir örnek teşkil eder ki arkalarından gelenler asla gevşeyip zaafa düşmezler.

Ebü'l-Hasen Alî el-Mâverdî (ö. 450/1058) ve Tûsî gibi birçok müfessir, peygamberlerin öldürülmesinin Allah'ın, insanlardan yardımını kesmesi anlamında bir hizlân olmadığından bahsetmişlerdir. Aksine Allah yolunda öldürülmek yüksek derecelere ve sevaba nail olmak demektir. Peygamberler, kendilerine yardım sözü verilmiş olsalar da ölümsüz değildirler; her biri bir sebepten dolayı vefat etmiştir. Ancak ölümün en üstünü ve bir kulun ulaşabileceği en yüce makamlardan biri

⁹⁷ Mâturîdî, *Te'vilât*, 13/69.

⁹⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 26/172.

⁹⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 27/77.

¹⁰⁰ Mâturîdî, *Te'vilât*, 12/198.

şüphesiz şehadettir. Dolayısıyla ölümün şehadetle gelmesi kötü bir durum değil imrenilecek bir nimettir. Bu durum mü'minler için de geçerlidir.¹⁰¹ Bir peygamberin tebliğ vazifesini yerine getirdikten sonra ömrünü şehadetle bitirmesi Allah'ın onlara verdiği zafer sözüyle herhangi bir çelişki de oluşturmaz.

Sonuç

Bu çalışmamızda Allah'ın mü'minlere yardım ve zafer vaadi çerçevesinde peygamberlerin öldürülmesi gerçeğinin oluşturduğu işkâli ele aldık. Müfessirlerin dile getirdiği çözüm ihtimallerini tahsis, takyid ve te'vîl başlıkları altında topladık. Bunlardan bazılarının çözüm olmaktan öte bazı âyetlerle bile çelişkili olduğunu, bir diğer kısmının ise tutarlı olduğunu gördük.

Çalışmamızda ilgili işkâlin çözümü olarak müfessirlerce dile getirilen ihtimallerden ilki resul ve nebî ayrımına dayalı çözümdür. Bu çözüm ihtimali ilk olarak Kur'ân'ın ifadeleriyle tutarsızdır. Bu görüş, âyetlerde öldürülen peygamberler için “nebî” lafzının kullanılması ile delillendirilmiştir. Oysa çalışmamızda zikrettiğimiz gibi başka âyetlerde konu “resul” kelimesiyle de anlatılmıştır. Dolayısıyla bu çözümünün dayanağı, konuyla ilgili bir kısım âyetle çelişkilidir.

Bir diğer çözüm ihtimali olan savaşla emrolunan peygamberlerin korunduğu ve onlara zafer verildiği söylemi de bir önceki gibi Kur'ân içerisinde çelişkilidir. Çünkü Allah Teâlâ nice nebînin beraberindeki Allah erleriyle savaştığını ve öldürüldüğünü âyetle bildirmektedir. Bu da demektir ki savaşla emrolunan bir peygamber de öldürülebilir.

Zafer vaadinin sadece Hz Muhammed (sav) ve bazı peygamberlere tahsisi ise pek çok âyetin umum ifadesini delilsiz tahsis edip daraltması açısından doğru gözükmemektedir.

Bu durumda tahsis yönteminin ilk şekli olan peygamberler arasında herhangi bir ölçütle söz konusu vaadin sınırlandırılması konumuz olan işkâle ilgili geçerli bir çözüm sunmamaktadır. Kur'ân'da peygamberlerden öte bütün mü'minleri kapsayacak tarzda âmm ifadelerle vaat edilen zafer ve yardımın kapsamından tahsis ile bazı peygamberlerin çıkarılması hiçbir şekilde tutarlı değildir.

Allah'ın vaadinin tebliğ süresi ile tahsis edilmesi de yeterli bir çözüm olarak gözükmemektedir. Çünkü o halde öldürülen peygamberlerle ilgili “Öldürülmelerdi zaten bildirecekleri bir şey kalmamıştı.” şeklinde bir yargının geçerli olması gerekir. Kaldı ki öldürülen peygamberler de vazifeleri başında öldürülmüştür.

Genel olarak zaferin savaşta galibiyet olarak görüldüğü bütün çözümler başka müşkülleri beraberinde getirmektedir. Galibiyetin peygamberin öldürülmesi sonrası ümmetince kazanılacak zafere bağlanması da bu kapsamda değerlendirilmelidir. Burada temel sorun haklı ve üstün olmanın savaşta düşmanı yenmeye bağlı görülmesidir. Oysa tarih nice güçlü ordulara sahip olan ve düşmanlarını her defasında mağlup eden zalim yöneticilere şahittir. Bununla beraber zaferin sonuçta mü'minlerin olacağına yönelik inanç oldukça değerlidir. İslam her ne kadar haklılığını savaşla ispatlamaya çalışıyor olmasa da savaş olgusu mü'minlerin daim kaçabilecekleri bir şey değildir. Düşmanları tarafından saldırıya uğrayıp yenildiklerinde boyun büküp “Allah'ın bize vaat

¹⁰¹ Mâverdi, *en-Nüket*, 1/130; Tûsî, *et-Tibyân*, 1/279; İbn Atıyye, *el-Muharreru'l-Vecîz*, 1/156; Tabersî, *Mecme'u'l-Beyân*, 1/257; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, 27/77.

ettiği zaten savaşta zafer değildi.” demeleri mümkün değildir. Elbette ki bu sahada da gereğince hareket ettikleri sürece -Allah'ın vaat ettiği gibi- zafer onların olacaktır.

Konumuz olan işkâlin çözümlerinden biri olan takyid ile çözüm oldukça isabetlidir. Mü'minler içerisine düştükleri olumsuzlukları değerlendirirken Allah'ın onlara verdiği sözü değil kendilerinin Allah'a verdiği söze sadakatlerini irdelemelidirler. Allah mü'minlere koşulsuz, peşin bir zafer vaat etmemektedir. Ayrıca onları dünyada zafer kazanmakla mükellef tutmamaktadır. Onlar Allah'ın dinine yardım ettikçe Allah da onlara yardım edecektir. Pek çok âyette ve hadis-i şeriflerde bu gerçek dile getirilmiştir. Salih ameller salih sonuçlar meydana getirecektir. Zaman zaman kâfirler de zafer kazanıyor ancak, Mâturîdî'nin dediği gibi, mü'mine nimet olan onlara imtihandır, ahirette mü'mine cennet kâfire azap vardır.

Takyide dayalı çözüm, te'vîle dayalı çözümler ile beraber değerlendirildiğinde daha da tutarlıdır. Allah'ın zafer ve yardım vaadini sadece savaşta galip olmaya hasretmek doğru değildir. Tabersî ve Şirbînî'nin belirttiği gibi, Allah'ın zafer vaadi hikmet neyi gerektiriyorsa o şekilde gerçekleşir. Bazen hüccetlerinin üstünlüğüyle, bazen sebatla, bazen savaşlarda galibiyetle, bazen kalbe güç vermekle, bazen düşmanın helakiyle gerçekleşir.

İslam, öne sürdüğü nizam ile her daim üstündür, haktır. Bir peygamberin öldürülmesi o peygamberin davasının batıl olduğunu göstermez. İslam'ın söylemleri ve hüccetleri hep üstün olduğu gibi müntesipleri de her zaman övgüye layıktırlar. Zaman içerisinde bazı acılar ve mağlubiyetler görseler de bu onların üstünlüğüne zarar vermeyeceği gibi sonuçta ulaşacakları zafere de engel olmaz. Ayrıca Kur'ân yaşamı dünyadan ibaret göstermemektedir. Dolayısıyla te'vîle dayalı çözümlerden biri olan zaferin düşmandan intikam alınması maddesini de dünyayla sınırlı görmek gerekmez.

Ayrıca görüşlerini naklettiğimiz müfessirlerin vurguladığı gibi peygamberlerin öldürülmesi Allah'ın onları yardımsız bıraktığı anlamına gelmez. Çünkü onlar da birer insandır ve nihayetinde ölümlüdür. Bir peygamberin ve mü'minin dünya hayatını şehadetle tamamlaması asla bir hezimet değildir. Aksine gıpta edilecek bir durumdur. Aynı zamanda peygamberlerin ve inananların hak yolda öldürülmesi arkalarından gelenlere davalarında asla gevşememeleri gerektiğini -her ne kadar Allah buna kadir de olsa- mucizevî kurtuluşlar beklemeden mücadelelerine devam etmeleri gerektiğini anlatması bakımından oldukça güzel bir örnektir.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Şuayb el-Arnaut v.d. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- Âlûsî, Şihâbuddin Mahmud, *Rûhu'l-Me'ânî fi Tefsiri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Seb'î'l-Mesânî*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabiyye, ts.
- Aydın, Mahmut, “Yahyâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/232-234. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Aydın, Mahmut, “Zekeriyâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/210-211. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Brinner, William M., “İslam ve Yahudi Geleneklerinde Peygamberler ve Peygamberlik”, çev. Salih İnci, *Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi*, 1/2 (Sonbahar 2018): 147-176.

- Dağdeviren, Alican - Erkan Çakır, “Mâturîdî’ye Göre Kurân-ı Kerim’de İşkâl Sebepleri”, *Dinî Araştırmalar Dergisi*, 19/50 (2016): 33-57.
- Ebû Dâvûd es-Sicistânî, *es-Sünenu Ebî Dâvûd*, thk. Şuayb el-Arnaut v.d, Beyrut: Dâru Risâleti’l-Âlemiyye, 2009.
- Ebû Hayyân, Muhammed Yûsuf el-Endelusî, *el-Bahru’l-Muhît*, thk. Adil Ahmed Abdulmevcûd ve Ali Muhammed Mî’ved, Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1993.
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, sad. İsmail Karaçam v.dğr. İstanbul: Azim Dağıtım, 1992.
- Ferrâ, Ebû Zekerıyya Yahyâ b. Ziyad, *Me’âni’l-Kur’ân*, Beyrut: Âlemu’l-Kütüb, 3. Basım, 1983.
- Harman, Ömer Faruk, “Yahudilik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/201-207. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Harman, Ömer Faruk, “Buhtunnasr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/380-381. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Harman, Ömer Faruk, “Kudüs”, *DİA, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/323-327. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Hatîb eş-Şirbînî, Muhamed Ahmed, *es-Sirâcü’l-Münîr fî İâneti alâ Ma’rifeti Ba’di Meânî Kelâmi Rabbina’l-Hakîmi’l-Habîr*, Kahire: Matbaatü Bûlâk el-Emîriyye, 1285.
- İbn Abdisselam, İzzeddin, *Tefsiru’l-Kur’an*, thk. Dr. Abdullah b. İbrahim b. Abdullah el-Vehbî, Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1996.
- İbn Atıyye, Ebu Muhammed Abdulhak, *el-Muharreru’l-Vecîz fî Tefsiri’l-Kitabi’l-Azîz*, thk. Abdusselam Abduşşâfi Muhammed, Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2001.
- İbn Ebû Hâtım, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-Azim*, thk. Ahmed Abdullah el-Ammari ez-Zehrani, Demmâm: Daru İbnu’l-Cevzi, 1439.
- İbn Ebî Zemenîn, Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-Azim*, thk. Ebu Abdullah Huseyn b. Ukkâşe ve Muhammed b. Mustafa el-Kenz, Kahire: el-Fârûk el-Hadîsiyye, 2002.
- İbn Kesîr, Ebu’l-Fidâ İsmail, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, thk. Sâmî b. Muhammed es-Selâme, Riyâd: Dâru Taybe, 2. Basım, 1999.
- Kâdî Abdulcebbar, Kâdî’l-Kudât ‘İmâduddin Ebi’l-Hasen, *Tenzîhu’l-Kur’ân ani’l-Metâin*, Beyrut: Dâru’n-Nahdati’l-Hadise, ts.
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Câmi’ li Ahkâmî’l-Kur’ân*, tashih: Hişam Semir el-Buhârî, Riyâd: Dâru Âlemi’l- Kütüb, 2003.
- Kutsal Kitap, İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, Eylül 2015.
- Mukâtil b. Süleyman, *Tefsiru Mukâtil*, thk. Abdullah Mahmud Şehhâte, Beyrut: Müessesetu’t-Tarihi’l-Arabî, 2002.
- Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed, *Te’vîlâtü’l-Kur’ân*, Thk. Bekir Topaloğlu v.dğr. İstanbul: Mizan yayınevi, 2005.
- Mâverdî, Ebu’l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî, *en-Nüketü ve’l-Uyûn Tefsîru’l-Mâverdî*, Beyrut: Dâru’l-Kitabi’l-İlmiyye, ts.
- Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer, *Mefâtîhu’l-Ğayb(et-Tefsîru’l-Kebîr)*, Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1981.
- Suyûtî, Celaluddin, *el-İtkan fi Ulumi’l-Kur’ân*, thk. Said el-Menduh, (Beyrut: Müessesetu’l-Kütübi’s-Sekâfiyye, 1996.
- Taberî, Ebû Ca’fer b. Cerîr, *Câmi’u’l-Beyân an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, thk. Abdullah b. Abdilmuhsin et-Türkî, Dâru Hicr, ts.

- Taberî, Ebû Ca'fer b. Cerîr, *Târihü't-Taberî Târihü'r-Rusûl ve'l-Mulûk*, Beyrut: Dâru't-Turâs, 2. Basım, 1387.
- Tabersî, Ebû Ali el-Fadl el-Hasen, *Mecme'u'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, thk. Hâşim er-Rasûlî ve Fadlullah el-Yezdî et-Tabatabâî, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2. Basım, 1988.
- Tûsî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Hasan, *et-Tibyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Beyrut: Dâru İhyai Turasi'l-Arabî, ts.
- Yahyâ b. Sellâm, *Tefsîri Yahyâ b. Sellâm*, thk. Dr Hind Şelebî, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Yerinde, Adem, "Müşkilü'l-Kur'ân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/164-167. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Zemahşerî, Cârullah Mahmud b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmidi't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fî Vucûhi't-Te'vîl*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, 1994.
- Zerkeşî, Bedruddin, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Kahire: Mektebetü Dâri't-Turâs, 3. Basım, 1984.